

ПРИНЦИПИ НАСТУПНОСТІ Й ПЕРСПЕКТИВНОСТІ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ДИДАКТИЧНА ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Марія Шмир

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка

Анотація:

У статті обґрунтовано провідні принципи навчання, висвітлено процес поетапного формування пізнавальної діяльності студентів як дидактичну основу забезпечення наступності та перспективності в навчанні іноземної мови, окреслено основні компоненти пізнавальної діяльності та визначено рівні її розвитку. Акцентовано на принципах перспективності й наступності, які є ключовими в навчанні іноземної мови. Запропоновано ефективні шляхи реалізації цих принципів у навчальному процесі.

Аннотация:

Шмыр Мария. Принципы преемственности и перспективности в обучении иностранному языку как дидактическая основа обеспечения формирования познавательной деятельности студентов.

В статье обоснованы ведущие принципы обучения, освещен процесс поэтапного формирования познавательной деятельности студентов, который рассматривается как дидактическая основа обеспечения преемственности и перспективности в обучении иностранному языку, очерчены основные компоненты познавательной деятельности и определены уровни ее развития. Акцентируется на принципах перспективности и преемственности, которые являются ключевыми в обучении иностранному языку. Предложены эффективные пути реализации этих принципов в учебном процессе.

Resume:

Shmyr Maria. The Principles of Continuity and Prospects in Teaching a Foreign Language as a Didactic Basis for Ensuring the Formation of Cognitive Activity of Students.

The main principles of learning are grounded in the article, the process of gradual formation of students' cognitive activity is revealed, the main components of cognitive activity are defined and the levels of its development are determined. Effective and key principles that guide the design of learning technologies are the principles of perspective and continuity in learning a foreign language.

The importance of the principles of perspective and continuity can be traced to the current orientation of the whole education system, which is holistic in nature (pre-school – primary – senior – higher education). The paper proposes effective ways to implement these principles in the educational process: the prospect of realizing by introducing a propaedeutical acquaintance with the basics of sections of the topics to be studied, and the continuation – repetition, generalization of previously learned material. Undoubtedly, an important condition for succession is the ability to see a long-term perspective in the future. Foreign language training for the bachelor's educational level is in two stages: in the first year of study to organize a corrective foreign language course, the purpose of which is to reach B1 level and prepare students for further professional foreign language activities. In the content of the corrective course, it is advisable to combine non-duplicate school curriculum with elements of vocational training. Master's studies should be oriented towards the continuation of advanced mastery of a foreign language (level B2 + C1) in order to use it in both oral and written language according to the needs of specific areas of preparation.

Creating appropriate conditions to ensure the implementation of the above principles in foreign language learning will allow graduates to access to foreign information resources, will facilitate the exchange of ideas in the international professional environment during discussions, conferences and forums, which will enhance their qualification level in the market and their professional skills.

Ключові слова:

пізнавальна діяльність; дидактичні умови; компоненти пізнавальної діяльності; наступність, перспективність.

Ключевые слова:

познавательная деятельность; дидактические условия; компоненты познавательной деятельности; преемственность; перспективность.

Key words:

cognitive activity; didactic conditions; components of cognitive activity; continuity; perspective.

Постановка проблеми. У сучасних умовах вищої освіти серед методичних шляхів побудови навчально-виховного процесу у сфері навчання іноземної мови, визначення змісту, методів та організаційних форм навчальної діяльності важливими є загальнодидактичні й лінгвометодичні принципи, що відображають закономірності навчального процесу, регулюють діяльність викладача та студентів. Важливість

традиційних положень, на яких ґрунтується методика навчання іноземної мови, беззаперечна. Однак динамічний розвиток сучасних інформаційних технологій, глобалізація суспільства, входження у світовий освітній простір зумовили внесення відповідних змін і в систему принципів навчання. Як важлива категорія дидактики принципи є вихідними в організації практики навчання іноземної мови.

Вони підпорядковані його меті та завданням і керують процесом педагогічного проектування, зокрема розробленням технології навчання, визначаючи різні аспекти навчальної діяльності. Від глибокого й досконалого розроблення дидактичних принципів залежить підвищення якості навчання іноземної мови.

Ефективними і ключовими принципами, які спрямовують проектування технологій навчання іноземної мови, є принципи наступності і перспективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головною умовою ефективного функціонування системи неперервної освіти є забезпечення наступності, що передбачає органічний зв'язок між окремими етапами навчання. Кожна освітня ланка повинна виконувати конкретне завдання, що передбачає набуття необхідних умінь і навичок, підготовку того, хто навчається, до успішного переходу на наступний етап.

Наступність освіти – проблема не нова. Вона визначалася як самостійний принцип ще в класичній педагогіці.

Питання принципів навчання якнайглибше досліджене в педагогіці (Ю. Бабанський, Н. Волкова, С. Гончаренко, Й. Гербарт, М. Данилов, А. Дистервег, Л. Занков, Я. Коменський, Н. Мойселюк, О. Савченко, Й. Песталоцці, К. Ушинський, М. Фіцула, Л. Федоренко, В. Ягупов та ін.), де принципи розглядаються як важлива дидактична категорія, що визначає зміст, організаційні форми і методи навчальної роботи відповідно до навчальних цілей виховання й закономірностей процесу навчання.

Поняття «наступність у навчанні» вперше отримало теоретичне обґрунтування в працях Е. Баллера, М. Махмутова, В. Сластьоніна та ін., ставши згодом предметом багатьох досліджень у вітчизняній і зарубіжній педагогіці [5].

Найбільш вичерпне й багатоаспектне дослідження проблеми наступності в освіті здійснили такі науковці, як Б. Ананьев [1, с. 29–35], А. Батаршов [2, с. 90], Ш. Ганелін [4, с. 224], Л. Філатова [8, с. 192].

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування провідних принципів навчання як дидактичної основи забезпечення формування пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання іноземної мови, окреслення основних компонентів пізнавальної діяльності та визначення рівнів її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як важлива категорія дидактики наукові принципи є вихідними в організації практики навчання іноземної мови. Вони підпорядковані його меті та завданням і керують процесом педагогічного проектування, визначають різні аспекти

навчальної діяльності. Від глибокого досконалого розроблення дидактичних принципів залежить підвищення якості навчання іноземної мови.

На нашу думку, важливість принципів перспективності і наступності простежується в нинішній спрямованості всієї освітньої системи, яка має цілісний характер (дошкільний навчальний заклад – основна школа – старша школа – вищий навчальний заклад).

Учений М. Львов розглядав наступність і перспективність як два аспекти одного явища: під час погляду «згори донизу» ми говоримо про наступність, а під час погляду «знизу догори» – про перспективність у навчальній роботі [6, с. 5]. Це можна відобразити у формі піраміди (рис. 1).

Ми поділяємо погляди вченого, який пропонує ефективні шляхи реалізації названих принципів у навчальному процесі. Так, зокрема перспективність він вбачає у впровадженні пропедевтичного ознайомлення з основами розділами тем, що вивчатимуться, а наступність – у повторенні, узагальненні раніше вивченого матеріалу. Безперечно, важливою умовою наступності є вміння бачити далеку перспективу в майбутньому.

Виходячи з мети дослідження, ми визначили й обґрунтували дидактичні умови та компоненти пізнавальної діяльності, серед яких виділяємо такі: *цілеспрямованість*, що передбачає мотивацію та очікування від навчання; *усвідомленість і міцність засвоєння знань*, що виявляється на рівні інтелекту, в оригінальності та унікальності, творчому потенціалі особистості. Здатність до навчання, сила волі, рівень самооцінки виражаються в *організованості в пізнавальній діяльності*.

Розвиток пізнавальної діяльності студентів відбувається за певних умов, однією з яких ми вважаємо *формування пізнавального інтересу* до вивчення іноземної мови. Важливою дидактичною умовою є *професійна орієнтація* в організації навчальної діяльності, яку ми вбачаємо в теоретичному змісті навчальної діяльності, проблемно-ситуативному навчанні, творчому оволодінні новими засобами діяльності, професійній спрямованості навчання, дослідницькій роботі тощо.

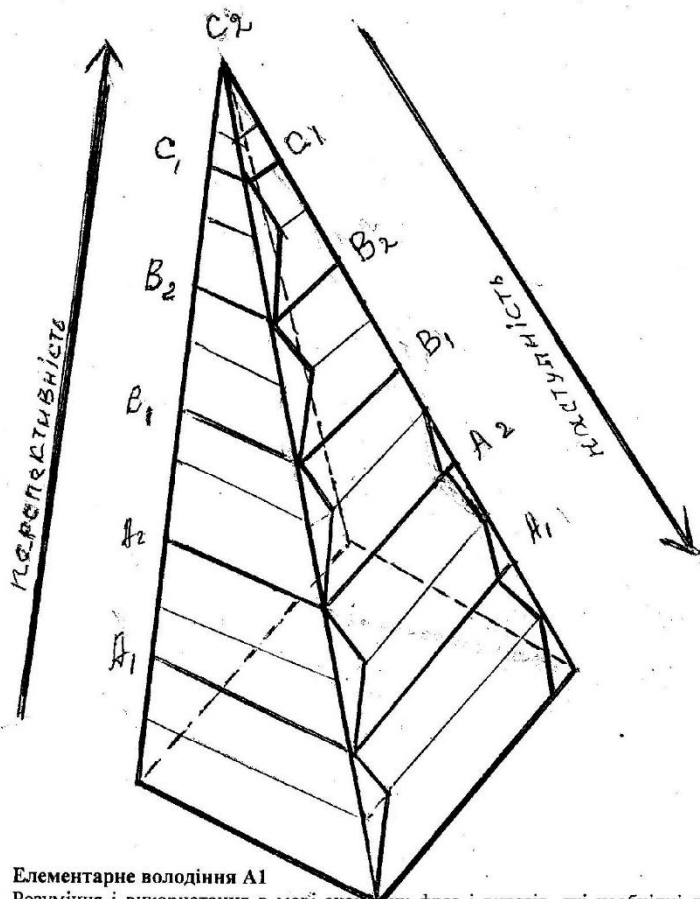
Не менш важливою дидактичною умовою розвитку пізнавальної діяльності є *взаємовідносини між учасниками навчального процесу*, характерні особливості яких виявляються в співпраці, діалогічному спілкуванні, спільній продуктивній діяльності, педагогічному оптимізмі тощо.

Реалізація окреслених принципів у формуванні пізнавальної діяльності відбувається за етапами, представленими на схемі 1.

Для характеристики результатів застосування принципів і перспективності у формуванні компонентів пізнавальної діяльності були визначені такі рівні:

високий (креативний), середній (евристичний), низький (репродуктивний).

Взаємозв'язок між компонентами пізнавальної діяльності та рівнями її розвитку відображено в табл. 1.

Елементарне володіння A1

Розуміння і використання в мові знайомих фраз і виразів, які необхідні для виконання конкретних завдань. Вміння представитися / представити інших, задавати / відповідати на питання де мешкаю. Брати участь в нескладній розмові, якщо говорити повільно і виразно.

A2

Розуміння окремих речень і виразів, які часто зустрічаються, що пов'язані з основними сферами життя (наприклад, розповідь про себе і про склад сім'ї, покупки в магазині, влаштування на роботу і т.п.). Виконання завдань, пов'язаних з простим обміном інформації на знайомі, побутові теми.

Самостійне володіння B1

Розуміння основних ідей чітких повідомлень, на літературній мові на різні теми, які типово виникли на роботі, навчанні, відпочинку і т.п. Вміння спілкуватися в більшості ситуацій, які можуть виникнути під час перебування в країні, мова якої вивчається. Складання зв'язного повідомлення на знайомі або найбільш цікаві теми. Опис вражень, подій, надії, мети, висловлення своєї думки і планів на майбутнє.

B2

Розуміння загального змісту складних текстів на абстрактні і конкретні теми, в тому числі вузькоспеціалізовані тексти. Розмова достатньо швидко і спонтанна, спілкування з носіями мови без перешкод для обох із сторін. Складання чітких, детальних повідомлень на різні теми і висловлювання своєї думки на основну проблему. Вміння виявити перевагу і недоліки різних думок.

Вільне володіння C1

Розуміння об'ємних складних текстів на різну тематику, розпізнавання скритого значення. Розмова спонтанна швидким темпом, не гнучке і ефективно використання мови для спілкування в науковій і професійній діяльності. Відтворення детального, докладного повідомлення на складні теми, володіння моделями організації тексту, засобами зв'язку і об'єднання його елементів.

C2

Розуміння практично будь-якого усного або письмового повідомлення, складання тексту, опираючись на декілька письмових джерел. Розмова спонтанна, виявлення відтінків значень в самих складних ситуаціях.

Рис. 1. Наступність і перспективність як два аспекти одного явища

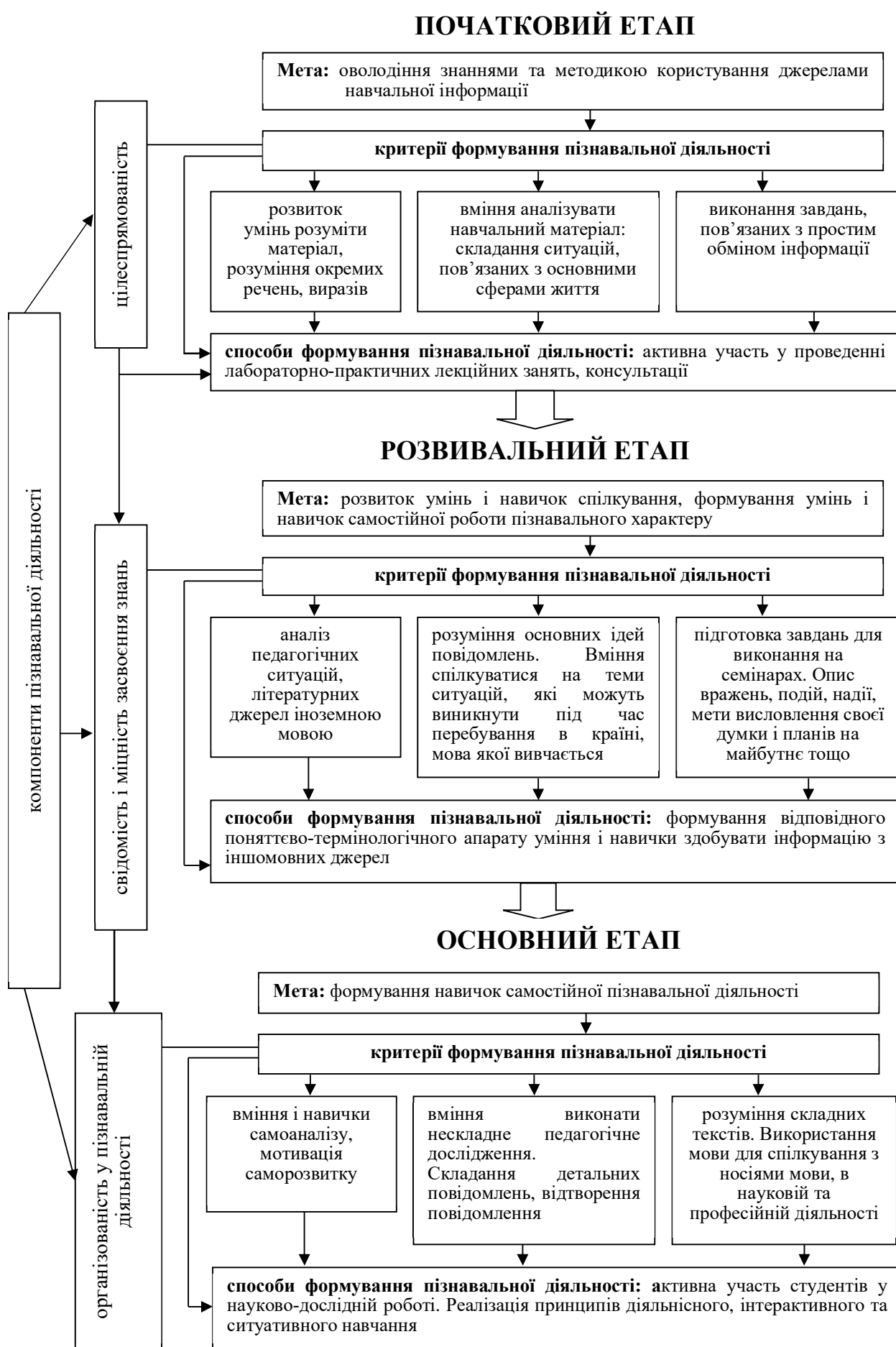
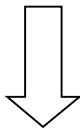
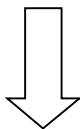

Схема 1. Зв'язок етапів пізнавальної діяльності і способів їх досягнення під час вивчення іноземної мови

Взаємозв'язок між компонентами пізнавальної діяльності та рівнями її розвитку

Компоненти пізнавальної діяльності та особливості їх вияву			
Цілеспрямованість у пізнавальній діяльності	Усвідомленість і міцність засвоєння знань	Організованість у пізнавальній діяльності	Рівень пізнавальної діяльності
– навчальна мотивація; – очікування від навчання	– рівень інтелекту; – оригінальність; – унікальність; – творчий потенціал	– сила волі; – рівень самооцінки	
Пасивність під час навчання, розуміння й використання в мові знайомих простих фраз. Серед мотивів переважає «зовнішня мотивація». Провідним стимулом до навчання є похвала.	Низький рівень інтелекту: теоретичні знання мають уривчастий характер; лексичний запас невеликий. Допускаються помилки в процесі виконання елементарних інтелектуальних операцій. Знання використовуються під час виконання завдань репродуктивного типу.	Вольові зусилля нестійкі, немає ініціативи й самоконтролю, навчальна діяльність постійно коригується викладачем. Низький рівень самооцінки.	Репродуктивний рівень
Часткове зацікавлення предметом вивчення (іноземною мовою). Мотивація до навчання виявляється в бажанні спілкування («комунікативна») та емоційному задоволенні від навчання («емоційна»). Захоплення, задоволення в межах провідної діяльності під час занять.	Середній рівень інтелекту: теоретичні знання з предмета мають систематичний характер. Розуміння основних ідей повідомлень, уміння спілкуватися в багатьох ситуаціях, що можуть виникати під час перебування в країні, мова якої вивчається. Рівень творчого потенціалу середній.	Вольові зусилля та ініціатива виявляються за наявності стимулу, самоконтроль нерегулярний. Навчальна діяльність іноді потребує корекції з боку викладача. Рівень самооцінки середній.	Евристичний рівень
Очікування збігаються зі змістом матеріалу. «Пізнавальна мотивація» наявна в усіх випадках, відкрито виражається потреба, бажання дізнатися нове, користуватися набутими знаннями. Самоаналіз, мотивація «саморозвитку» в навчальній діяльності, інтелектуальний розвиток відповідає професійним амбіціям («мотив досягнення»).	Високий рівень інтелекту: досконале розуміння понятійного апарату будь-якої теми. Відповідь на поставлені теоретичні питання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями. Розуміння загального змісту складних текстів, уміння спілкуватися з носіями мови. Уміння висловити свою думку.	Вольові зусилля та ініціатива стали, регулярно застосовується самоконтроль, діяльність спрямована на досягнення пізнавальних цілей. Високий рівень самооцінки.	Креативний рівень

У процесі дослідження спостерігалось помітне зменшення кількості студентів з репродуктивною пізнавальною діяльністю (на 17,8%) і збільшення (близько 20%) тих, чия пізнавальна діяльність відповідає креативному рівню.

Це є свідченням того, що реалізовані принципи роботи забезпечують підвищення рівня пізнавальної діяльності, сприяють успішній підготовці майбутніх фахівців.

Зважаючи на результати нашого дослідження й зіставляючи їх з тими вимогами, що

висуваються до рівня іншомовної підготовки студентів, ми цілком погоджуємось з науковцями В. Редько і О. Пасічником [7, с. 21–30], що навчання іноземних мов за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» варто здійснювати в два етапи: на першому році навчання слід організувати корективний курс іноземної мови, мета якого – досягнення всіма студентами рівня B₁₊ та їхня підготовка до подальшої професійної іншомовної діяльності. У змісті корективного курсу доцільно поєднати побутову та країнознавчу тематику, що не дублює шкільну програму, з елементами професійно орієнтованої іншомовної підготовки.

На 2-4 курсах має активно здійснюватися професійно орієнтоване навчання іноземної мови в межах напряму підготовки. На цьому етапі необхідно сформулювати у студентів відповідний поняттєво-термінологічний апарат, уміння й навички здобувати інформацію з іншомовних джерел, виконувати творчі комунікативні завдання. Досягнення таких цілей стає можливим за умов урахування в навчальному процесі педагогічних технологій, основою яких є принципи діяльнісного, проблемного, інтерактивного та ситуативного навчання, зокрема моделювання контекстних ситуацій, максимально наближених до сфери професійної діяльності, метод проєктів, кейсів тощо.

Навчання в магістратурі повинно бути орієнтоване на продовження поглибленого оволодіння іноземною мовою (рівень B₂₊–C₁) для її використання як в усному, так і писемному мовленні відповідно до потреб конкретних напрямів підготовки. Оскільки цей етап навчання передбачає спеціалізовану фундаментальну підготовку наукових і педагогічних кадрів, то, відповідно, розширюється і спектр завдань

у магістратурі. Зокрема, пріоритетності набуває оволодіння іноземною мовою для академічних цілей, яке дасть змогу вільно оперувати науковим поняттєво-термінологічним апаратом, розширити інформаційну базу студентів, набутти вмінь інтерпретувати наукову інформацію, аргументувати власні погляди, формувати вміння академічного письма.

У нашому дослідженні принцип наступності розглядається у взаємозв'язку з принципом перспективності, оскільки ці принципи діють взаємозалежно. О. Біляєв наголошував, що «наступність у навчанні мови є однією з обов'язкових умов її успішного засвоєння. Наступність передбачає зв'язок виучуваного з пройденим раніше з опорою на відоме. Принцип перспективності передбачає викладання, що має на меті не тільки засвоєння матеріалу, а й зв'язок його з наступним, що буде вивчатися пізніше. Перспективне вивчення мови дає змогу розглядати виучуване більш широко та всебічно, створює базу для міцного засвоєння наступних тем і розділів» [3, с. 180]. І. Олійник зауважував, що «поняття наступності тісно пов'язане з перспективністю, тобто із вчасною підготовкою до засвоєння нового, особливо складного».

Висновки. Отже, створення відповідних умов для забезпечення реалізації названих принципів у навчанні іноземної мови дасть змогу випускникам вітчизняних навчальних закладів безперешкодно користуватися зарубіжними інформаційними ресурсами, сприятиме обміну ідеями в міжнародному професійному середовищі під час дискусій, конференцій та форумів, що підвищуватиме їхній кваліфікаційний рівень та попит на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. О преемственности в обучении. *Советская педагогика*. 1953. № 2. С. 23–35.
2. Батаршев А. В. Педагогическая система преемственности обучения в общеобразовательной и профессиональной школе. Санкт-Петербург: Изд-во Ин-та профобразования РАО, 1996. 90 с.
3. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : навч.-метод. посібник. Київ: Генеза, 2005. 180 с.
4. Ганелин Ш. А. Дидактический принцип сознательности. Москва: АПН РСФСР, 1991. 224 с.
5. Дубяга С. М., Фефілова Т. В., Ткаченко С. В. Проблеми наступності і перспективності дошкільної та початкової ланок освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2011. № 7. 356 с. С. 186–191.
6. Львов М. Р. Проблемы преемственности и перспективности в обучении русскому языку. Москва: Просвещение, 1982. 128 с.
7. Редько В., Пасічник О. Забезпечення наступності іншомовної освіти в системі «старша школа – ВНЗ»: зацікавлений погляд на проблему. *Рідна школа*. 2013. № 11. С. 21–30.

References

1. Anan'yev B. G. (1953) *Learning Continuity*. Soviet pedagogy. № 2. 23–35 [in Russian]
2. Batarshch A. V. (1996) *Pedagogical system of continuity of education in a comprehensive and vocational school*. Snt.Petersburg : Izd-vo In-ta profobrazovaniya RAO. 90 p. [in Russian]
3. Bilyayev O. M. (2005) *Native language linguistics: a teaching manual*. Kyiv : Heneza, 2005. 180 p. [in Ukrainian]
4. Ganelin Sh. A. (1991) *Didactic principle of consciousness*. Moscow : APN RSFSR. 224 p. [in Russian]
5. Dubiaha, S.M., Fefilova, T.V., Tkachenko, S.V. (2011). Problems of continuity and long-term benefits of preschool and elementary education. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzh.ped. universytetu*, 7, 186-191. [in Ukrainian]
6. L'vov M. R. (1982) *The problems of continuity and prospects in teaching the Russian language*. Moscow : Prosveshcheniye, 1982.128 p. [in Russian]
7. Red'ko V. (2013) *Ensuring continuity of foreign language education in the system "high school - university": an interested view of the problem*. *Ridna shkola*. № 11. P. 21–30. [in Ukrainian]

8. Филатова Л. О. Развитие преемственности школьного и вузовского образования в условиях введения профильного обучения в старшем звене средней школы: дис. ...д-ра пед. наук : 13.00.01. / Российская академия образования; Ин-т содержания и методов обучения. Москва, 2005. 243 с.

Рецензент: д-р філос. наук, професор Троїцька Т.С.

Відомості про автора:

Шмир Марія Федорівна

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка
пров. Ліцейний, 1, м. Кременець,
Тернопільська обл., 47003, Україна

doi: 10.33842/22195203/2019/23/80/86

*Матеріал надійшов до редакції 20. 09. 2019 р.
Прийнято до друку 18. 10. 2019 р.*

8. Filatova L. O. (2005) *Development of continuity of school and university education in the conditions of introduction of profile training in the senior link of high school.* Moscow, 192 p.[in Russian]

Information about the author:

Shmyr Maria Fedorivna

Kremenets Regional Humanitarian-Pedagogical
Academy named after Taras Shevchenko
prov. Lyceiny, 1, Kremenets,
Ternopil region, 47003, Ukraine

doi: 10.33842/22195203/2019/23/80/86

*Received at the editorial office 20. 09. 2019.
Accepted for publishing 18. 10. 2019.*